

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Терлецький Дмитро Сергійович,
кандидат юридичних наук, доцент, завідувач
кафедри конституційного права,
Національний університет
«Одеська юридична академія», Україна, м. Одеса
e-mail: trifiloff@gmail.com
ORCID 0000-0003-4588-7517

doi: 10.21564/2414–990x.147.182313
УДК 342.565.2

ЕФЕКТИВНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ ЯК ЗАСОБУ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ

Зроблено аналіз юридично значущих наслідків розгляду конституційних скарг Конституційним Судом України з точки зору ефективності захисту конституційних прав фізичних та юридичних осіб – суб'єктів права на конституційну скаргу у системно-функціональному зв'язку з іншими засобами юридичного захисту. Досліджено конституційне регулювання визначення моменту початку дії у часі актів Конституційного Суду України. У результаті розгляду новітньої правозастосовної практики судів системи судоустрою виявлено, що неконституційність застосованого судом при вирішенні справи правового акта чи його окремого положення не зумовлює перегляд остаточних судових рішень у разі, коли вона була встановлена після їх ухвалення. Доведено, що визначений наразі нормативно механізм функціональної взаємодії судів системи судоустрою щодо казуального конституційного контролю потребує якнайскорішого, але продуманого коригування.

Ключові слова: конституційна юрисдикція; конституційна скарга; конституційність; неконституційність; Конституційний Суд України; виключні обставини; перегляд судових рішень; юридично значущі наслідки.

Терлецький Д. С., кандидат юридических наук, доцент, заведующий кафедрой конституционного права, Национальный университет «Одесская юридическая академия», Украина, г. Одесса.
e-mail : trifiloff@gmail.com ; ORCID 0000-0003-4588-7517

Эффективность конституционной жалобы как средства юридической защиты конституционных прав лица

Анализируются юридически значимые последствия рассмотрения конституционных жалоб Конституционным Судом Украины с точки зрения эффективности защиты конституционных

прав физических и юридических лиц – субъектов права на конституционную жалобу в системно-функциональной связи с другими средствами правовой защиты. Исследуется конституционное регулирование определения момента начала действия во времени актов Конституционного Суда Украины. В результате анализа новейшей правоприменительной практики судов системы судоустройства установлено, что неконституционность примененного судом при решении дела правового акта или его отдельного положения не вызывает пересмотр окончательных судебных решений в случае, когда она была установлена после их принятия. Доказано, что определенный нормативно механизм функционального взаимодействия судов системы судоустройства по поводу казуального конституционного контроля требует безотлагательной, но продуманной коррективы.

Ключевые слова: конституционная юрисдикция; конституционная жалоба; конституционность; неконституционность; Конституционный Суд Украины; исключительные обстоятельства; пересмотр судебных решений; юридически значимые последствия.

Вступ. Конституційно визначені підстави здійснення гарантованого кожному права на звернення з конституційною скаргою до Конституційного Суду України передбачають обов'язкову наявність остаточного судового рішення як загальної передумови для такого звернення. Адже згідно зі ст. 151-1 Конституції України за конституційною скаргою особи на відповідність Конституції України може бути перевірений лише закон України, застосований в остаточному судовому рішенні в її справі. Водночас, враховуючи вимоги п. 6 ч. 2 ст. 55 Закону України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон про КСУ), суб'єкт права на конституційну скаргу має зазначити, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на його думку, зазнало порушення в результаті такого застосування.

Тому видається безперечним, що особа, яка звертається із конституційною скаргою до Конституційного Суду України, керується природним прагненням домогтися у подальшому відновлення її *порушених* конституційних прав, зокрема шляхом перегляду остаточного судового рішення в її справі та відшкодування державою шкоди, завданої їй у результаті застосування судом неконституційного закону України.

Утім, зважаючи на відсутність у Конституційного Суду України подібних повноважень, саме лише вирішення Конституційним Судом України справи за конституційною скаргою не може задовольнити такі прагнення. Інакше кажучи, будучи національним юридичним засобом захисту субсидіарного та виключного характеру, конституційна скарга набуває для особи-заявника практичної цінності не сама собою, а лише в системно-функціональному зв'язку з іншими засобами юридичного захисту.

Це, звісно, не виключає і того позитивного ефекту запровадження конституційної скарги на національну правозастосовну і правотворчу практику в Україні. Утвердження конституційних цінностей та принципів, забезпечення конституційної безпеки – однієї із сутнісних проявів національної безпеки – через усунення невідповідності між природним правом і позитивними нормами; випадків невідповідності Конституції України законодавчого регулювання; гарантування взаємної довіри та відповідальності між особою і державою тощо.

Наведені та інші значущі наслідки вирішення Конституційним Судом України справ за конституційними скаргами є безсумнівними.

При цьому, як справедливо вказував суддя Конституційного Суду України у відставці П. Євграфов (P. Yevhrafov), право громадян на конституційну скаргу слід сприймати не тільки як «правовий інструмент захисту конституційних прав і свобод, а й як орієнтир для держави, що зобов'язана дбати про людину, сприяти формуванню громадянського суспільства і відповідати за його безпеку» [1, с. 84].

Поділяючи таку позицію, вважаємо, що набуття конституційною скаргою значення практичного інструменту захисту окремої особи потребує наголосу на визначенні її ефективності саме в індивідуальному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика конституційної скарги вже багато років активно досліджується вітчизняними науковцями в контексті конституційно-правового регулювання та релевантної правозастосовної практики в зарубіжних країнах. Йдеться про дисертаційні, монографічні дослідження, присвячені явищу конституційної скарги безпосередньо або в контексті захисту прав людини конституційними судами. Зокрема, доцільно вказати на праці К. Айріян (K. Airiian), Ю. Барабаша (Yu. Barabash), І. Бодрової (I. Bodrova), Т. Бринь (T. Bryn), М. Гецько (M. Hetsko), М. Гульгая (M. Hultai), О. Кравченко (O. Kravchenko), В. Лемака (V. Lemak), О. Петришина (O. Petryshyn), В. Радзієвської (V. Radziievska), С. Серьогіної (S. Serohina), А. Ткачука (A. Tkachuk) та ін.

Але науково-практичні аспекти, зумовлені запровадженням в Україні конституційної скарги, аналіз чинного конституційного та поточного регулювання та відповідної практики його застосування тільки-но починають набувати значення предмета окремих досліджень, які, втім, насамперед стосуються вдосконалення конституційного провадження щодо розгляду і вирішення справ за конституційними скаргами органами Конституційного Суду України.

Мета статті – дослідження юридично значущих наслідків розгляду конституційних скарг Конституційним Судом України з точки зору ефективності захисту конституційних прав фізичних та юридичних осіб – суб'єктів права на конституційну скаргу у системно-функціональному зв'язку із іншими засобами юридичного захисту.

Виклад основного матеріалу. Природно, насамперед йдеться про юридично значущі наслідки рішення Конституційного Суду України за конституційною скаргою для остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Це питання передусім пов'язане з нормативно визначеною дією у часі актів Конституційного Суду України в цілому і щодо рішень за конституційними скаргами зокрема.

Загалом усе різноманіття наявних у різних країнах підходів до визначення моменту початку дії у часі актів конституційних судів за усталеною традицією поділяють на три групи: *ex tunc* (із самого початку), *ex nunc* (відтепер) та *pro futuro* (на майбутнє) [2, р. 19–20; 3, р. 32–33].

Відповідно, доктрині нікчемності актів, визнаних такими, що не відповідають конституції держави, протиставляється доктрина втрати ними чинності. Це створює дилему між доктринальною узгодженістю і правовою безпекою і визначеністю. Якщо в першому випадку визнані такими, що не відповідають конституції держави акти розглядають як акти, які ніколи не були складовою правової системи, то у другому неконституційні акти втрачають чинність або з моменту прийняття конституційним судом відповідного рішення, або з визначеного ним у рішенні моменту у майбутньому. За такого підходу рішення конституційного суду не має зворотної дії у часі щодо тих (правотворчих, правозастосовних) актів, які засновані на неконституційному акті, і вони у минулому залишаються чинними [4, р. 8–10; 5, §187].

Виходячи з необхідності забезпечення правової безпеки і визначеності, більшість держав при визначенні моменту початку дії у часі актів конституційних судів передбачувано застосовує принцип *ex nunc* та з певними застереженнями – *pro futuro*. І навіть у тих державах, які керуються принципом *ex tunc*, сфера його застосування суворо обмежена і, за загальним правилом, не поширюється на остаточні судові рішення.

Водночас вибір між наведеними підходами прямо впливає на зацікавленість особи звертатися із конституційною скаргою до органу конституційної юрисдикції та пов'язані з цим очікування. Тому в різних країнах або закріплюється зворотна дія рішення конституційного суду для застосування у справі особи-заявника, або, що відбувається значно частіше, рішення конституційного суду з певними суттєвими застереженнями визнаються підставами для перегляду остаточних судових рішень, передусім у кримінальних справах [6; 5, §188–198].

Наведене дає підстави зробити два важливі висновки: по-перше, визначення дії у часі актів конституційного суду в цілому та щодо рішення за конституційною скаргою для особи-заявника зокрема може не збігатися; по-друге, у разі закріплення дії актів конституційного суду за принципом *ex nunc* із загального правила можливі винятки.

Згідно з ч. 2 ст. 152 Конституції України закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення. Це означає, що рішення Конституційного Суду України діють за принципом *ex nunc*. Інакше кажучи, правовий акт, визнаний Конституційним Судом України таким, що не відповідає Конституції України, втрачає чинність і не підлягає застосуванню з дня ухвалення відповідного рішення [7].

Водночас Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні певний момент у майбутньому, коли такий неконституційний правовий акт втратить чинність. Тобто на розсуд самого Конституційного Суду України до окремих рішень, як виняток, може бути застосований принцип *pro futuro*. При цьому ані Конституція України, ані Закон про КСУ не містять винятків щодо дії рішень Конституційного Суду України, зокрема й ухвалених у справах за

конституційними скаргами: застосування принципу *ex tunc* цими нормативно-правовими актами за будь-яких обставин не передбачено.

А от відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 320 Господарського процесуального кодексу України, п. 1 ч. 5 ст. 361 Кодексу адміністративного судочинства України, п. 1 ч. 3 ст. 423 Цивільного процесуального кодексу України (у чинній редакції від 03.10.2017 р.) як одна з *виключних* підстав для перегляду судових рішень, якими закінчено розгляд справи і які набрали законної сили, визначена *«встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане»*.

Аналіз зазначених положень процесуального законодавства у системному зв'язку із положеннями ст. 151-1 Конституції України, статей 7, 8, 55, 84, 88–89 Закону Про КСУ дозволяє зробити такі висновки.

По-перше, вважаємо, в такий спосіб законодавець мав на меті забезпечити можливість відновити попередній юридичний стан, який передував застосуванню (не застосуванню) судом у процесі вирішення справи правового акта чи його окремого положення, визнаного у подальшому Конституційним Судом України неконституційним (конституційним). Запровадження відповідно до процесуальної реформи 2017 р. інституту *виключних обставин* для перегляду судових рішень і визначення встановленої неконституційності (конституційності) правового акта чи його окремого положення саме як *виключної обставини* за такого розуміння є цілком логічним.

Адже відповідно до загальноновизнаної у теорії та практиці юридичного процесу позиції нововиявлені обставини – це юридичні факти, що існували на момент розгляду справи в суді й мали істотне значення для її правильного вирішення, але не були й не могли бути відомі ні суду, ні заінтересованим особам, спричинили порушення прав і законних інтересів фізичних або юридичних осіб, а будучи виявлені після набуття судовими рішеннями законної сили виступають підставами для їх перегляду [8]. Не вступаючи у наукову дискусію з цього приводу, зазначимо, що віднесення встановленої неконституційності правового акта чи його окремого положення до нововиявлених обставин завжди потребувало додаткових пояснень та застережень [Див.: 9–11].

По-друге, підставою для перегляду остаточного судового рішення може бути:

- 1) *встановлена Конституційним Судом України неконституційність застосованого судом при вирішенні справи закону чи його окремого положення;*
- 2) *встановлена Конституційним Судом України конституційність закону чи його окремого положення, не застосованого судом при вирішенні справи.*

Такий висновок узгоджується зі зміненими повноваженнями судів системи судоустрою України щодо безпосереднього застосування Конституції України, відповідно до яких суд вправі не застосовувати закон чи інший правовий акт у разі, якщо дійде висновку про суперечність такого закону чи іншого правового акта Конституції України, і відповідно застосувати норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому разі суд після ухвалення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України (ч. 6 ст. 11 ГПК України, ч. 4 ст. 7 КАС України, ч. 6 ст. 10 ЦПК України).

Тут слід указати, що винесення судового рішення безпосередньо на підставі Конституції України як акта прямої дії, про що йшлося ще у постанові Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» [12], досі доволі скептично сприймається і в академічних, і в професійно-практичних колах і оцінюється як посягання на виключну юрисдикцію Конституційного Суду України, наділення «звичайних» судів не притаманними їм повноваженнями [13, с. 288; 14, с. 252].

Показово в цьому плані, що з моменту набрання чинності відповідними процесуальними положеннями і станом на 16.09.2019 р. Пленум Верховного Суду в усіх семи (!) випадках визнав відсутність обґрунтованих підстав для звернення до Конституційного Суду України з конституційними поданнями щодо конституційності правових актів [15]. Про незаперечні труднощі правильного й узгодженого застосування судами системи судоустрою Конституції України як акта прямої дії свідчить справа № П/811/2024/17, розглянута Кіровоградським окружним адміністративним судом [16] і переглянута в апеляційному порядку Третім апеляційним адміністративним судом [17].

Пленум Верховного Суду визнав відсутність обґрунтованих підстав для звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності (конституційності) положень абз. 7 п. 5 Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2008 р. № 45, ч. 1 ст. 58 Конституції України більш ніж через рік після ухвалення відповідного рішення судом першої інстанції і більш ніж місяць після його скасування судом апеляційної інстанції [18].

Наведений приклад та загалом ситуація, що склалася, засвідчують, що визначений зараз нормативно механізм функціональної взаємодії судів системи судоустрою щодо казуального конституційного контролю потребує невідкладного, але продуманого коригування.

У контексті перегляду остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу ймовірність виникнення такої виключної обставини, як встановлена Конституційним Судом України конституційність закону чи його окремого положення, не застосованого судом при вирішенні справи, є мінімальною і з іншої причини.

Справа в тім, що вимоги до конституційної скарги, визначені положеннями ст. 151-1 Конституції України та ч. 2 ст. 55 Закону про КСУ, передбачають, що

на відповідність Конституції України може бути перевірений лише закон України, *застосований в остаточному судовому рішенні* в її справі.

По-третє, остаточне судове рішення може бути переглянуте лише в тому разі, якщо воно не було виконане.

Безперечно, таке раціональне застереження продиктоване потребою забезпечити правову безпеку і визначеність у державі. Однак з точки зору повноти та ефективності захисту конституційних прав суб'єкта права на конституційну скаргу, який спромігся отримати рішення Конституційного Суду України про визнання застосованого судом закону України чи його положення неконституційним, таке застереження є критичним. Особливо, якщо взяти до уваги, зокрема, позицію Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 818/1131/17, за якою «... рішення не може вважатись невиконаним у контексті приписів п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України, оскільки рішення, що набрало законної сили, яким у задоволенні позову відмовлено, не передбачає примусового виконання» [19].

Спроби виправити ситуацію, що склалася (наприклад, законопроект 8620), не отримали політичної підтримки і заперечуються багатьма правниками через очікуване стрибкоподібне зростання навантаження та непрогнозовані наслідки.

Однак для правозастосовної практики щодо перегляду судових рішень у зв'язку із встановленою неконституційністю правового акта чи його окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, фундаментальне значення має зовсім інше питання – момент початку дії у часі актів Конституційного Суду України, зокрема й ухвалених у справах за конституційними скаргами.

Як вже було зазначено, Конституція України та Закон про КСУ не передбачають застосування принципу *ex tunc*. Відповідно, суди системи судоустрою застосовують положення процесуального законодавства щодо перегляду судових рішень, виходячи з конституційно закріпленого принципу дії актів Конституційного Суду України *ex tunc*.

Показовою в цьому плані є позиція Верховного Суду у справі про перегляд за виключними обставинами постанови Верховного Суду від 25.04.2018 р. у справі № 820/2640/17, за якою «...рішення Конституційного Суду України не має ретроактивності та змінює законодавче регулювання лише для правовідносин, що матимуть місце з дати ухвалення рішення» (§29) [20].

Загалом аналіз релевантної правозастосовної практики засвідчує, що попри запровадження абсолютно нової для України форми прямого доступу особи до Конституційного Суду України відновлення *попереднього юридичного стану*, який передував застосуванню судом у процесі вирішення справи правового акта чи його окремого положення, надалі визнаного органом конституційної юрисдикції таким, що не відповідає Конституції України, є нездійсненним.

Наведений висновок повністю підтверджується новітньою практикою перегляду судами системи судоустрою судових рішень у зв'язку із встановленою неконституційністю словосполучення «дійсної строкової», яке міститься

у положеннях ч. 3 ст. 59 Закону України від 28.02.1991 № 796-ХІІ «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (зі змінами) [21].

Аналіз численних судових рішень переконливо засвідчує, що попри різницю в аргументації суди системи судоустрою однотайні в головному. Неконституційність застосованого судом при вирішенні справи правового акта чи його окремого положення не зумовлює *перегляд* остаточних судових рішень у разі, коли вона була встановлена після їх ухвалення.

Тому цілком очікувано за результатами перегляду остаточних судових рішень у справах Скрипки А. В. та Бобири О. Я. попередній юридичний стан, який передував застосуванню визнаного *за їхньою ініціативою*, як суб'єктів права на конституційну скаргу, неконституційним словосполучення «дійсної строкової», яке міститься у положеннях ч. 3 ст. 59 Закону України від 28.02.1991 р. № 796-ХІІ «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (зі змінами) відновлено не було [22; 23].

Слід визнати, що усталений до процесуальної реформи 2017 р. підхід до визначення юридично значущих наслідків встановленої Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, залишився незмінним.

Однак у контексті запровадження в Україні новітнього юридичного засобу захисту субсидіарного та виключного характеру, який являє собою конституційна скарга, такий підхід виглядає щонайменше парадоксально.

Суб'єкт права на конституційну скаргу, вичерпавши усі інші національні засоби юридичного захисту, виконавши надскладні вимоги при складанні і обґрунтуванні конституційної скарги, не зможе домогтися перегляду остаточного судового рішення у своїй справі, в якому судом було застосовано визнаний за його скаргою неконституційним закон України (або його окреме положення). Всупереч прямій вказівці на таку можливість у процесуальному законодавстві.

Очевидно, що розв'язання ситуації, що склалася, без змін до Конституції України та Закону про КСУ щодо дії у часі актів Конституційного Суду України в цілому і щодо рішень за конституційними скаргами зокрема є неможливим.

Аналіз кримінального та кримінального процесуального законодавства, зокрема положень п. 1 ч. 3 ст. 459 Кримінального процесуального кодексу України (у чинній редакції від 03.10.2017 р.), так само не дає підстав для іншого висновку.

Відмінності у формулюванні підстави для здійснення кримінального провадження за виключними обставинами – *встановлена Конституційним Судом України неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи* – жодним чином не стосуються питання дії у часі актів органу конституційної юрисдикції.

Тому суди системи судоустрою при перегляді судових рішень у кримінальному провадженні суворо дотримуються конституційно закріпленого принципу дії актів Конституційного Суду України *ex tunc*.

Слід вказати, що чинний Кримінальний кодекс України, яким визначаються злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки, з моменту набрання ним чинності лише двічі виступав об'єктом нормативного контролю з боку Конституційного Суду України.

Йдеться про Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання [24] та Рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 р. № 1-р/2019 у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) ст. 368-2 Кримінального кодексу України [25].

Натомість наявна судова практика щодо перегляду судових рішень у кримінальному провадженні в цьому аспекті стосується відповідних положень Кримінального кодексу України 1960 р., які передбачали смертну кару як вид покарання і були визнані Конституційним Судом України такими, що не відповідають Конституції України, Рішенням від 29.12.1999 р. № 11-рп/99 у справі про смертну кару [26].

Надзвичайна складність визначення юридичних наслідків вказаного Рішення за умов дії Кримінального кодексу України в новій редакції і як результат – неоднакова судова практика зумовили надання Конституційним Судом України офіційного тлумачення низки нормативно-правових норм у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі [27].

Зокрема, Конституційний Суд України зазначив:

«...в частині четвертій статті 5 Кодексу 2001 року йдеться про можливість його зміни тільки іншим законом про кримінальну відповідальність, а не Рішенням Конституційного Суду України, який повноважний лише визнавати неконституційними положення закону про кримінальну відповідальність» (абз. 7 п. 4 мотивувальної частини Рішення).

Про дотримання принципу дії актів Конституційного Суду України *ex tunc* засвідчує й новітня судова практика, зумовлена встановленою неконституційністю низки положень Кримінального процесуального кодексу України у справах за конституційними скаргами [28; 29].

Попри незаперечний вплив вирішення Конституційним Судом України справ за конституційними скаргами на правозастосовну практику у кримінальному провадженні, у наведених прикладах не йдеться і не може йтися про таку надзвичайну (екстраординарну) форму перевірки й оскарження судових рішень, як інститут перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Являючи собою самостійну форму оскарження й перевірки судових рішень, провадження за нововиявленими або виключними обставинами ніяк не підміняє апеляційного й касаційного проваджень, не є їхнім продовженням, відбувається

не замість них, а за наявності для цього специфічних підстав. При цьому мають бути вичерпані всі інші допустимі засоби процесуально-правового захисту прав учасників кримінального провадження.

Висновки. Варто зазначити, що конституційна скарга не є панацеєю. Це лише один, хоча і дуже значущий, засіб юридичного захисту конституційних прав особи. Звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою, як і звернення до Європейського суду з прав людини, покликане відігравати в певному сенсі екстраординарне, виняткове призначення. При цьому наслідки вирішення Конституційним Судом України справ за конституційними скаргами не мають підміняти її практичну цінність для особи-заявника. Безперечно, вирішення окреслених проблем потребує взаємодії різних органів держави, об'єднання їхніх зусиль у здійсненні визначального обов'язку держави – утвердження та забезпечення прав і свобод людини.

Список літератури

1. Селіванов А., Євграфов П. Конституційна скарга громадян в реаліях сучасності. *Право України*. 2003. № 4. С. 80–85.
2. Steinberger H. Models of constitutional jurisdiction. Council of Europe, 1994. 44 p.
3. Galera S. Judicial review – A comparative analysis inside the European legal system. Council of Europe, 2010. 330 p.
4. Popelier P., Verstraelen S., Vanheule D., Vanlerberghe B. The effects of judicial decisions in time. Intersentia. 2014. *Ius Commune Europaeum*. Vol. 120. 286 p.
5. Study on individual access to constitutional justice (adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session on 17–18 December 2010). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e) (accessed 27.10.2019).
6. Mavčič A. Constitutional review systems around the world. Lake Mary, FL: Vandeplass Publishing, 2018. 732 p.
7. Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2004 р. № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00> (дата звернення: 27.10.2019).
8. Нововиявлені обставини. Юридична енциклопедія : в 6 т. / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана. Т. 4 ; Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голов. ред.) та ін. Н-П, 2002. 717 с.
9. Бондар І. В. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 18 с.
10. Буцьких О. О. Провадження за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2013. 19 с.
11. Колесник Р. М. Підстави перегляду рішень господарських судів за нововиявленими обставинами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 18 с.
12. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96> (дата звернення: 27.10.2019).
13. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія. Харків : Право, 2013. 424 с.
14. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму : монографія. Ужгород : РІК-У, 2018. 440 с.
15. Постанови Пленуму Верховного Суду (Судова влада України). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/postanovap/ (дата звернення: 27.10.2019).

16. Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 19.01.2018 р. у справі № П/811/2024/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71785848> (дата звернення: 27.10.2019).

17. Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 13.02.2019 р. у справі № П/811/2024/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79815744> (дата звернення: 27.10.2019).

18. Постанова Пленуму Верховного Суду від 29.03.2019 р. № 2. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/postanova_plenumu_24/ (дата звернення: 27.10.2019).

19. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 04.06.2019 р. у справі № 818/1131/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82194237> (дата звернення: 27.10.2019).

20. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 16.05.2019 р. у справі № 820/2640/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81760216> (дата звернення: 27.10.2019).

21. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 25.04.2019 р. № 1-р(П)/2019 за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-19/> (дата звернення: 27.10.2019).

22. Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду від 24.09.2019 р. у справі № 2540/2686/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84699401> (дата звернення: 27.10.2019).

23. Постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 27.08.2019 р. у справі № 818/1793/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84805145> (дата звернення: 27.10.2019).

24. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04/> (дата звернення: 27.10.2019).

25. Рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 р. № 1-р/2019 у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#n2> (дата звернення: 27.10.2019).

26. Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 р. № 11-рп/99 у справі про смертну кару. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99/conv> (дата звернення: 27.10.2019).

27. Рішення Конституційного Суду України від 26.01.2011 р. № 1-рп/2011 у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11> (дата звернення: 27.10.2019).

28. Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 р. № 4-р/2019 у справі за конституційною скаргою Глушенка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#n2> (дата звернення: 27.10.2019).

29. Рішення Конституційного Суду України від 25.06.2019 р. № 7-р/2019 у справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чернобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#n2> (дата звернення: 27.10.2019).

References

1. Selivanov, A., Yevhraf, P. (2003). Konstytutsiina skarha hromadian v realiiakh suchasnosti. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 4, 80–85 [in Ukrainian].
2. Steinberger, H. (1994). Models of constitutional jurisdiction. Council of Europe.

3. Galera, S. (2010). Judicial review – A comparative analysis inside the European legal system. Council of Europe.

4. Popelier, P., Verstraelen, S., Vanheule, D., Vanlerberghe, B. (2014). The effects of judicial decisions in time. Intersentia. *Ius Commune Europaeum*. Vol. 120.

5. Study on individual access to constitutional justice (adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session on 17-18 December 2010). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e).

6. Mavčič, A. (2018). Constitutional review systems around the world. Lake Mary, FL: Vandeplass Publishing.

7. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 14.12.2004 № 15-rp/2000 u spravi pro poriadok vykonannia rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00>.

8. Novovyavleni obstavyny. (2002). *Yurydychna entsyklopediia – Encyclopedia of Law (Vols. 1–6); Vol. 4: N-P. Shemshuchenko, Yu.S. (ed.) et al. Kyiv: «Ukr. entsykl.» im. M.P. Bazhana* [in Ukrainian].

9. Bondar, I.V. (2009). Perehliad sudovykh rishen za novovyavlenymy obstavynamy. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

10. Butskykh, O.O. (2013). Provadzhenia za novovyavlenymy obstavynamy v administratyvnomu sudochynstvi Ukrainy. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

11. Kolesnyk, R.M. (2018). Pidstavy perehliadu rishen hospodarskykh sudiv za novovyavlenymy obstavynamy. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

12. Pro zastosuvannia Konstytutsii Ukrainy pry zdiisnenni pravosuddia: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 01.11.1996 r. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.

13. Hultai, M.M. (2013). Konstytutsiina skarha u mekhanizmi dostupu do konstytutsiinoho pravosuddia. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

14. Savchyn, M.V. (2018). Suchasni tendentsii konstytutsionalizmu u konteksti hlobalizatsii ta pravovoho pliuralizmu. Uzhhorod: RIK-U [in Ukrainian].

15. Postanovy Plenumu Verkhovnoho Sudu (Sudova vlada Ukrainy). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/postanovap/ [in Ukrainian].

16. Rishennia Kirovohrads'koho okruzhnoho administratyvnoho sudu vid 19.01.2018 r. u spravi № P/811/2024/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71785848>.

17. Postanova Tretoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu vid 13.02.2019 r. u spravi № P/811/2024/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79815744>.

18. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu vid 29.03.2019 r. № 2. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/postanova_plenumu_24/.

19. Ukhvala Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 04.06.2019 r. u spravi № 818/1131/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82194237>.

20. Ukhvala Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 16.05.2019 r. u spravi № 820/2640/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81760216>.

21. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 25.04.2019 r. № 1-r(II)/2019 za konstytutsiinymy skarhamy Skrypky Anatolii Volodymyrovycha ta Bobyria Oleksiia Yakovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyny tretoi statii 59 Zakonu Ukrainy «Pro status i sotsialnyi zakhyst hromadian, yaki postrazhdaly vnaslidok Chornobyl'skoi katastrofy». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-19/>.

22. Rishennia Chernihiv'skoho okruzhnoho administratyvnoho sudu vid 24.09.2019 r. u spravi № 2540/2686/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84699401>.

23. Postanova Druhoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu vid 27.08.2019 r. u spravi № 818/1793/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84805145>.

24. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 02.11.2004 r. № 15-rp/2004 u spravi pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04/>.

25. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26.02.2019 r. № 1-r/2019 u spravi za konstytutsiinym podanniam 59 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) statti 368-2 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#n2>.

26. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 29.12.1999 r. № 11-rp/99 u spravi pro smertnu karu. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99/conv>.

27. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26.01.2011 r. № 1-rp/2011 u spravi pro zaminu smertnoi kary dovichnym pozbavlenням voli. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11>.

28. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 13.06.2019 r. № 4-r/2019 u spravi za konstytutsiinoui skarhoiu Hlushchenka Viktora Mykolaiovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyny druhoi statti 392 Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#n2>.

29. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 25.06.2019 r. № 7-r/2019 u spravi za konstytutsiinomy skarhamy Kovtun Maryny Anatoliivny, Savchenko Nadii Viktorivny, Kostohlodova Ihoria Dmytrovycha, Chornobuka Valeriia Ivanovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhennia chastyny p'iatoi statti 176 Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#n2>.

Terlets'kyi D. S., PhD in Law, Associate Professor, Head of Constitutional Law Department, National University “Odesa Law Academy”, Ukraine, Odesa.
e-mail : trifiloff@gmail.com ; ORCID 0000-0003-4588-7517

The effectiveness of the constitutional complaint as a legal remedy against the violation of constitutional rights

The article is devoted to the effectiveness of the constitutional complaint as a specific subsidiary legal remedy against the violation of constitutional rights. The article analyzes significant legal consequences of the consideration of constitutional complaints by the Constitutional Court of Ukraine with their relation to the protection of the person's fundamental rights and freedoms and the system-functional connection of constitutional complaint with other remedies.

Three groups of approaches are examined to determine when the Constitutional Court acts start to act: ex tunc (“from the beginning”), ex nunc (“from now”) and pro futuro (“to the future”). The contradistinction of the doctrine of nullity acts (recognized as unconstitutional) and the doctrine of their derogation has been investigated. The analysis of the national court decisions revealed that the unconstitutionality of the court's application of a legal act or its separate provision does not determine the review of the final court decisions. It is proved that the regulatory mechanism of functional interaction of the courts concerning casual constitutional control needs the most urgent but thought-out adjustment.

It should also be stated, that the approach taken to the 2017 procedural reform to determine the legally significant consequences of the unconstitutionality of a law, another legal act, or their separate provision applied by a court in resolving a case, remains to be unchanged. However, the existence of this approach seems to be at least paradoxical regarding the adoption of a constitutional complaint in Ukraine, which is one of the newest legal remedies of subsidiary and exclusive nature.

Subjects of the right for constitutional complaint, having exhausted all other national remedies, having fulfilled the complex requirements in drafting and lodging a constitutional complaint, will not be able to review the final court decision in their case, in which a court applied the law recognized as unconstitutional (whole or its separate provision). Contrary to the direct reference to such possibility in the procedural legislation.

It is not possible to resolve the current situation without changes to the Constitution of Ukraine and the Law on the Constitutional Court on the validity of the acts of the Constitutional Court of Ukraine as a whole, and on decisions on constitutional complaints in particular.

Keywords: constitutional jurisdiction; constitutional complaint; constitutionality; unconstitutionality; The Constitutional Court of Ukraine; exceptional circumstances; review of court decisions; legally significant consequences.

Рекомендоване цитування: Терлецький Д. С. Ефективність конституційної скарги як засобу юридичного захисту конституційних прав особи. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 23–36. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.182313>.

Suggested Citation: Terletskyi, D.S. (2019). Efektyvnist konstytutsiinoi skarhy yak zasobu yurydychnoho zakhystu konstytutsiinykh prav osoby [The effectiveness of the constitutional complaint as a legal remedy against the violation of constitutional rights]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 147, 23–36*. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.182313> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 31.10.2019 р.